

Työpaja Oppimateriaalien avoimuus ja lisenssit

Työpaja 5: Oppimateriaalien avoimuus ja lisenssit

Mitä tarkoittaa avoimuus kun puhutaan avoimista oppimateriaaleista? Kuinka avoimuutta toteutetaan? Millaisia erilaisia ratkaisuja kehittämishankkeilla on avointen oppimateriaalien tekoon ja julkaisuun?

Opetus- ja kulttuuriministeriö edellyttää uusilta hankkeilta, että niissä tuotetut oppimateriaalit julkaistaan avoimina. Avoimuus onkin yksi teema, jossa kehittämishankkeet hyötyvät toistensa osaamisesta. Työpajassa perehdytään avointen oppimateriaalien lisensointiin ja avoimuuden toteuttamiseen liittyviin kysymyksiin tuottaen yhteistä näkemystä avointen oppimateriaalien lähestymiseen.

Avointen oppimateriaalien teemaa on käsitelty aiemmin hieman eri näkökulmasta [kehittämishankkeiden työpajassa helmikuussa 2018](#) (linkin takana työpajan nauhoite ja materiaalit).

Vetäjä: Vesa Linja-Aho, Metropolia

Sihteeri: Anna Lindfors, CSC

Alustus:

- taustalla: uusien kehittämishankkeiden tuottamien oppimateriaalien oltava avoimia, esimerkiksi avoimesti lisensoituja
- Miksi tehdä avoimia oppimateriaaleja?
 - hankerahoitettujen materiaalien elinikä jää helposti lyhyeen
 - esimerkkinä Johdon mitoitus -materiaalia Virtuaali ammattikorkeakoululta, joka on jäänyt ajastaan jälkeen kun asennusstandardi on muuttunut viimeisen päivityksen jälkeen
 - Materiaalia ei voi päivittää, koska materiaalin tekijänoikeuksia ei ole mainittu - se ei ole avointa
 - jos materiaali olisi avoimesti lisensointua, voisi sen päivittää vastaamaan nykyistä tarvetta
- Lisensointi on hyvä sopia heti projektin alussa
 - tekijänoikeus muodostuu aina tekijälle, sen mahdollisesta luvutuksesta ja lisensoinnista on hyvä sopia alussa, jotta hankkeen lopussa ei tule epäselvyyksiä
 - muistettava myös tarpeen määrittely - onko tarvetta käyttää materiaalia esimerkiksi kaupallisessa koulutuksessa
- Creative Commons -lisenssit sopivat kaikkiin oppimateriaaleihin
 - CC-BY yksinkertaisin lisenssi: materiaalia voi käyttää, uudelleen muokata ja levittää, kunhan mainitsee kuka on materiaalin tehnyt (nimeäminen)
 - lisenssissä on mahdollista myös määritellä miten tekijä tulee määritellä
 - jos sitä ei ole määritetty, voi se mainita miten vain - esimerkiksi ensimmäisellä tai viimeisellä dialla
 - CC-BY-SA raaja cc-byta niin, että jatkotuotosten pitää jakaa samalla lisenssillä kuin alkuperäinen
 - rajoitettuimpia: CC-BY-ND rajoittaa niin, että teosta saa jakaa, mutta sitä ei saa muokata; CC-BY-NC rajoittaa niin, ettei materiaaleja saa käyttää kaupallisesti
 - muokkausrajoite voi olla perusteltavissa tilanteissa, joissa teoksen eheys on tärkeys esim. turvallisuuden takia - tämä estää kuitenkin materiaalin päivittymisen vastaamaan uutta tilannetta muun kuin alkuperäisen tekijän toimesta
 - esimerkiksi yrityksille järjestettävä tilauskoulutus on kaupallista käyttöä - CC-BY-NC-lisensoituja materiaaleja ei voi käyttää tällaisissa koulutuksissa
 - CC-logo ei tee materiaalista lisensoitua, vaan se vaatii lisenssitekstin
 - jos teos ei ylitä teoskynnystä, ei se tarvi lisenssiä
- esimerkkejä suomalaisista avoimista oppimateriaaleista: Juhani Pitkäranta Calculus Fennicus; Vesa Linja-Aho Sähkötekniikan ja elektronikan harjoituskirja korkeakouluille; Avoimet oppimateriaalit ry Vapaa Matikka

	Avoimuuteen kannustaminen oppimateriaaleissa	Lisenssit	oppimateriaalien luonne kehittämishankkeissa
--	--	-----------	--

1. työ paja	• Pyrkimys siihen että ovat kaikkien käytössä kun oppimateriaalit ovat valmistuneet • Porkkana avoimuuteen: kun tekee yhden, niin saa kaikki muutkin - avoimuus helpottaa lopulta omaa työtaakkaa ◦ mahdollinen kipukynnys on tarve suojella ja pitää omana tuotoksiaan ▪ Käyttöoikeus työntekijällä vai korkeakoululla (määritetty työsopimuksessa) ei liity varsinaisesti avoimiin oppimateriaaleihin, mutta voi tulla esille • onko riskinä opettajien työpanoksen arvostuksen väheneminen? Kun oppimateriaalit on saatavilla, ei välttämättä nähdä tarvetta opettajan ohjauksella - tämä pelkona • avoimen jakamisen arvoketju on vielä selkeytettävä ◦ missä raha kulkee, onko avoimuus vaan lisätyötä ja tekijänoikeuksien ja mahdollisen rahajanan menetystä ◦ vastuunjako, mihin asti tekijä on vastuussa muunneltavista tuotoksista ◦ ohjeistusta esim. ImagOA-hanke kuviin, Opettajan tekijänoikeuksien opas ◦ meritoitumisen kehittyminen myös avoimissa oppimateriaaleissa - tämä porkkana ▪ tätä toteutettu nykyään poistunut refereepalvelu.fissä • Tärkeää avointen oppimateriaalien edistämiseksi onkin pitkäjänteisyys • oli aikaansa edellä; nyt on todellinen mahdollisuus ja puitteet kehitykseen ja yhteistyöhön ◦ avointen oppimateriaalien tuotantoa voisi edistää se, että niitä tuotetaan rahoituksen turvin - näin säilytetään laadukkuus ja porkkana	• uusissa hankkeissa lisensointi on juuri nyt pöydällä • Pitääkö lisenssi hankkia jossain? Ei tarvitse maksaa mitään, eikä hakea, vaan lisenssitekstin voi kopioida Creative Commonsin sivuilla • On huomioitava myös että materiaalissa käytettävät asiat esim. kuvat tulee olla avoimia tai itseotettuja (Avoimia kuvia esim. wikimediacommons, Finna ja Creative Commons Search) • jos materiaalissa ei ole mainittu lisenssiä, voi niitä lukea jos niihin on päässyt käsiksi. Jos materiaali on netissä, ei-kaupallisessa opetuksessa voi niitä myös esittää. Materiaaleissa on tekijänoikeuskynnyksen ylittyessä tekijänoikeus jos ei toisin sanota. ◦ tämäkin on ollut kovan työn tulos, että näin saa tehdä • Linkittää saa avoimissa materiaalissa vapaasti myös ei-avoimiin materiaaleihin • Milloin teos ylittää teoskynnyksen? Valokuva on suoraan teos, teksteissä raja on vaikeampi (Esim runo teos, mutta tieteellinen määritelmä ei välttämättä vaika olisivat saman pituisia), selittävät, tekniset piirroskuvat eivät ylitä teoskynnystä, harjoitustehtävät eivät myöskään ylitä teoskynnystä ◦ luova panos merkittävänä ◦ harmaita alueita on paljon, esim. opinto-opas voi olla teos, mutta yksittäisen kurssin kuvaus ei ole ◦ avoimen lisenssin voi laittaa myös "varmuuden vuoksi", ei siis tarvetta miettiä onko teos vai ei	• Elinkaaret ovat todella eri mittaisia eri oppimateriaaleilla - esimerkiksi jollain luentoklippiellä on hyötyä vain tietyn aikaa • Elinkaariajattelu mukaan myös sopimuksiin • Päivitysvastuu - kuka on vastuussa päivityksestä ja tarviiko siihen luvan ◦ hyvä sopia etukäteen, että materiaaleja voi päivittää ilman luvan kysymistä ◦ huomioitava myös päivitetyn materiaalin viittaaminen alkuperäiseen materiaaliin esim.pohjautuu materiaaliin X ▪ entä onko tekijällä mahdollisuus saada nimensä pois jos lopputulos muuttunut liikaa? • Lähioikeudet
------------------------	--	--	---

2. työpaja	• miten oppimateriaalit ovat saatavilla? minne oppimateriaalit voisi laittaa? niitä on vaikea löytää, jolloin käyttökin vaikeaa ◦ OKM käynnistämässä oppimateriaaliportaali-pilotin, myös erilaisia kansainvälisiä portaaleja olemassa ▪ mediawiki on koettu hyväksi materiaalien jakamiseen; hyvä tekstipohjaisten materiaalien tekoon • mitä jos työntekijät eivät suostu avoimeen julkaisuun? ◦ avoin julkaisu on aina yhteinen sopimus ◦ varovaisuus olemassa olevaa, uusi asia ◦ pelko että joku muu tekee rahaa minun työlläni ▪ miten tämä saataisiin kitkettyä	• avoimet lisenssit takaavat sen että materiaalit ovat muokattavissa; esim. pieniä kirjoitusvirheitä tai päivityksiä ei voi tehdä, jos materiaalissa ei todeta että se on avoimesti muokattavissa • monen tekijän teoksissa (esim. Wikipedia) tekijä mainitaan linkittämällä itse teokseen • pitkät lisenssitekstit löytyvät Creative Commonsin sivuilta englanniksi ja osassa tapauksissa suomeksi - olennainen sisältö löytyy tiivistelmästä joka on saatavilla monikielisesti • lisensseihin voi löytyä suositus omasta korkeakoulusta, esim. julkishallinnossa suositellaan käyttämään CC BY 4.0 ◦ jamkissa lakimies näki että julkiset tuotokset ovat julkisia ja täten avoimia, jolloin ei tarvetta avoimelle lisenssille ▪ tämä ei takaa muokattavuutta tai saatavuutta • opettajien valmennus hankkeessa sovittu käytettävän CC-BY-SA • miten taataan että hankkeen tulokset taataan, että hanke elää? • CC-BY-SA tai CC-BY suositelluimmat	• miten määritellä työntekijöille sopimuksissa avoimuus ◦ vanhoissa, olemassa olevissa materiaaleissa tekijänoikeus on tekijällä - hän voi päättää että tekee ne avoimeksi jos haluaa; tämä tulee sopia tekijän kanssa • jokaisen hankkeen alussa tulisi tehdä aineistohallintasuunnitelma, jotta alusta asti kaikki hankkeeseen osallistuvat ovat selvillä miten tekijänoikeudet sovitaan • joissain korkeakouluissa oikeudensiirtosopimus esim. työsopimuksissa - työnantajilla oikeus jakaa ja muokata työntekijän työsuhteessa tekemiä materiaaleja • yksi syy pitää oppimisympäristöt suljettuna on se, ettei kukaan pääse näkemään mitä oppimateriaaleihin on lopulta päättynyt
--------------------------	---	---	---